

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

СІЛЯВІНА ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК: 364-786:37-056.31

**МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
ВИХОВАНЦІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Шевцов Андрій Гаррієвич,

Департамент атестації кадрів вищої кваліфікації
та ліцензування Міністерства освіти і науки
України, директор.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, доцент

Кузава Ірина Борисівна,

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, завідувач кафедри
філології та методики початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент

Кравчук Людмила Степанівна,

Хмельницький інститут соціальних технологій
вищого навчального закладу

«Відкритий міжнародний університету
розвитку людини «Україна»,

заступник директора з науково-методичної
роботи.

Захист відбудеться 29 травня 2019 року о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.23 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано «26» квітня 2019 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах системного реформування вітчизняної загальної середньої освіти одним із найбільш важливих пріоритетів є подальший розвиток навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення їх успішної соціалізації, становлення як повноцінних суб'єктів суспільної практики. В Законі «Про освіту» до засад державної політики у цій галузі віднесено розвиток інклюзивного навчального середовища, у тому числі у закладах, наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами (ст. 6). В Концепції Нової української школи наголошується на важливості удосконалення практики інклюзивної освіти, що передбачає створення умов для навчання учнів з особливими освітніми потребами спільно з однолітками, запровадження індивідуальних програм розвитку, корекційно-реабілітаційних заходів і необхідних засобів навчання.

В сучасних умовах на перший план виходить проблема максимальної самоактуалізації кожної дитини, її розвитку як життєво компетентної та соціально успішної особистості. Вирішення цієї проблеми передбачає посилення уваги педагогів до особливих освітніх потреб дітей, які внаслідок впливу негативних чинників (порушень здоров'я, фізичного та психосоціального розвитку, відсутності мотивації до навчання тощо) не здатні засвоїти навчальну програму і переходять до категорії неуспішних учнів. Таким дітям слід надавати педагогічну підтримку не ситуативно, у випадках актуалізації навчальних проблем, а системно, з метою відновлення їхнього соціально-педагогічного статусу успішного учня.

Суспільні пріоритети щодо забезпечення соціальної та освітньої інтеграції цієї категорії дітей визначають проблематику психолого-педагогічних досліджень. Вони включають вивчення особливостей процесу навчання дітей та молоді різних категорій (В. Бондар, В. Засенко, С. Конопляста, Л. Кравчук, І. Кузава, С. Миронова, В. Нечипоренко, В. Синьов, В. Тарасун, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.), аналіз педагогічних аспектів їхньої соціалізації та адаптації (І. Бех, Ю. Бистрова, А. Колупаєва, А. Мудрік, В. Нечипоренко, Г. Хворова, О. Хохліна, А. Шевцов, Л. Шипіцина, Д. Шульженко та ін.), розробку соціально-педагогічних та психологічних підходів до розв'язання проблеми їхньої адаптації та інтеграції в соціальне середовище (Г. Бойко, Е. Леонгард, М. Малофєєв, Н. Назарова, К. Островська, Г. Спіріданова, А. Шевцов, Н. Шматко та ін.).

Важливою умовою успішного навчання дітей цієї категорії є організація їх педагогічної реабілітації, що розглядається фахівцями як цілісний напрям комплексного підходу до відновлення психофізичного потенціалу особи педагогічними методами. Від ефективності педагогічної реабілітації залежить не тільки засвоєння учнями державних стандартів освіти, а й розвиток їхнього інтелектуального потенціалу, ключових, міжпредметних і предметних компетентностей, готовності до подальшого неперервного навчання протягом життя. Враховуючи інституційні чинники здійснення реабілітаційних впливів

на дитину, науковці приділяють увагу дослідженню специфіки організаційного, програмно-технологічного та кадрового забезпечення педагогічної реабілітації у різних типах освітніх закладів. Особливості педагогічної реабілітації в умовах загальноосвітньої школи досліджували О. Обухова і Г. Лаврентьєва, в умовах школи-інтернату – Н. Веліханова, в умовах притулку – І. Котельникова, в санаторній школі-інтернаті – А. Наточій. Проте, недостатньо висвітлена проблема системної організації педагогічної реабілітації вихованців в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Отже, актуальність обраної проблеми дослідження викликана існуючими *суперечностями*: між декларуванням необхідності задоволення особливих потреб вихованців та недостатньою увагою до вирішення їхніх навчальних і соціально-педагогічних проблем у процесі педагогічної реабілітації; між актуальністю педагогічної реабілітації вихованців та несистемним її здійсненням в умовах навчально-реабілітаційних закладів; між потребою навчально-реабілітаційних центрів у теоретично обґрунтованій та практично перевіреній моделі системи педагогічної реабілітації та недостатністю її розробки на фоні достатнього обсягу теоретичного матеріалу.

Актуальність окресленої проблеми, недостатній рівень її дослідженості та наявність об'єктивних суперечностей в освітній практиці й педагогічній науці зумовили вибір теми дисертації: **«Моделювання системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до програми Всеукраїнського соціально-педагогічного експерименту «Проектування та практичне забезпечення компетентісно спрямованого інноваційного розвитку Хортицького навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру» (наказ Міністерства освіти і науки України № 147 від 03.03.2006 р.).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 4 від 17.12.2014 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 24.03.2015 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, моделюванні та експериментальній перевірці системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах сучасної парадигми діяльності навчально-реабілітаційного центру.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретико-методологічні засади моделювання системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами.
2. Визначити діагностичні критерії та показники ефективності педагогічної реабілітації вихованців в освітньому процесі.

3. Розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити систему педагогічної реабілітації вихованців в умовах навчально-реабілітаційного центру.

4. Розробити програмно-методичний ресурс щодо впровадження системи педагогічної реабілітації вихованців в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Об'єкт дослідження: процес педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Предмет дослідження: моделювання та практичне забезпечення системи педагогічної реабілітації вихованців даної категорії в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: методологічні засади моделювання педагогічних систем (В. Андрущенко, В. Беспалько, І. Бех, В. Бондар, Р. Горохова, О. Дубасенюк, В. Кремень, В. Нечипоренко, І. Осадчий, О. Отич, О. Топузов, Н. Софронова та ін.); положення про корекційно-компенсаторний і реабілітаційний фактори життєвого становлення дітей з особливими освітніми потребами (В. Бондар, Л. Виготський, Г. Дульнєв, І. Єременко, В. Засенко, В. Золотоверх, І. Кузава, В. Нечипоренко, В. Синьов, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.); теоретико-методологічні засади організації комплексної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами (В. Бондар, В. Мухін, В. Нечипоренко, В. Синьов, А. Шевцов, Є. Холостова та ін.); теоретико-методологічні засади корекційного навчання та виховання (С. Миронова, М. Супрун, С. Федоренко, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.).

Методи дослідження. На різних етапах науково-дослідної роботи використано такі методи: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, індукція, дедукція) – для обґрунтування актуальності роботи, вивчення філософської, соціально-педагогічної, психологічної літератури та нормативних документів з проблеми дослідження, визначення понятійно-категоріального апарату, узагальнення теорії і практики педагогічної реабілітації, формулювання висновків; *емпіричні* (констатувальний і формувальний експерименти, анкетування, тестування, педагогічне спостереження, ранжування, кількісний та якісний аналіз емпіричних даних) – для оцінки стану та динаміки розвитку педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру; *математико-статистичні* – методи обробки і аналізу кількісних результатів дослідження за критерієм ϕ^* Фішера.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

вперше: розроблено та експериментально перевірено систему педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру, що інтегрує методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і контрольо-результативний компоненти;

науково обґрунтовано цілісну систему діагностики стану педагогічної реабілітації в умовах навчально-реабілітаційного центру; обґрунтовано та розроблено програмно-методичний ресурс щодо впровадження системи педагогічної реабілітації вихованців в умовах навчально-реабілітаційного центру;

уточнено: сутнісні характеристики наукової інтерпретації концепту педагогічної реабілітації вихованців навчально-реабілітаційного центру; функціональне співвідношення педагогічної реабілітації з іншими напрямками їх комплексної реабілітації (психологічною та соціальною реабілітацією); мету і завдання педагогічної реабілітації вихованців навчально-реабілітаційного центру; цільові пріоритети розвитку здатності до самоорганізації навчальної діяльності у вихованців різних вікових категорій; функціональне значення педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної освіти;

набуло подальшого розвитку: ретроспективне дослідження процесу розвитку практики педагогічної реабілітації від локальних педагогічних ініціатив до формування інституційних засад і механізмів навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами; дослідження реабілітаційного потенціалу «школи під блакитним небом» (В. Сухомлинський) та засобів природовідповідної інтенсифікації інтелектуального розвитку дитини.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в моделюванні системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру, розробці та впровадженні в навчально-виховний процес програми «Самоорганізація особистості» і програми «Реабілітація природою», розробці системи діагностики стану педагогічної реабілітації в умовах навчально-реабілітаційного центру. Матеріали дослідження можуть використовуватися в навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні навчальних курсів з корекційної педагогіки, основ реабілітаційного менеджменту, для виконання студентами курсових, бакалаврських і магістерських робіт, у системі методичної роботи в навчально-реабілітаційних центрах, у подальших наукових дослідженнях, присвячених вивченню проблем педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради (довідка від 30.06.2015 р. № 01/646), комунального закладу «Новомиколаївський навчально-реабілітаційний центр-інтернат «Паросток» Запорізької обласної ради (довідка від 29.12.2017 р. № 01/35-910), комунального закладу «Кам'янський навчально-реабілітаційний центр-інтернат» Запорізької обласної ради (довідка від 28.12.2017 р. № 353), комунального закладу «Виготський навчально-реабілітаційний центр» Івано-Франківської обласної ради (довідка від 19.01.2018 р. № 22), комунального закладу «Березівський навчально-

реабілітаційний центр» Житомирської обласної ради (довідка від 18.04.2018 р. № 97).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних*: «Освіта і наука в умовах глобальних викликів» (Сімферополь, 2012); «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» (Переяслав-Хмельницький, 2014); «Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір» (Мелітополь, 2016); «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law» (Чернігів, 2017); «Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții» (Bălți, 2018); «Науково-практичні засади освітнього менеджменту в умовах становлення Нової української школи» (Дніпро, 2018); *всукраїнських*: «Технології формування педагогічного професіоналізму майбутніх учителів» (Мелітополь, 2014); «Нові підходи до розвитку навчальних закладів в умовах модернізації вітчизняної освіти» (Дніпропетровськ, 2014); «Проектна діяльність учнів у системі компетентісно спрямованої соціальної і життєвої практики в 11-річній школі та позашкільній освіті» (Кам'янець-Подільський, 2014); «Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика» (Запоріжжя, 2018).

Особистий внесок здобувача в роботах, написаних у співавторстві, полягає в аналізі генези і сучасного стану практики педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в Україні та зарубіжних країнах, характеристиці сучасних наукових концепцій педагогічної реабілітації [6], розкритті досвіду проведення емпіричних досліджень ефективності педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної освіти України [16], аналізі методів дослідження ефективності педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної освіти [18].

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 19 публікаціях автора, серед яких 2 статті у колективних монографіях, 7 – у фахових виданнях України (у т.ч. 2 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 10 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (217 найменувань, із них 18 – іноземною мовою), 21 додатку (на 347 сторінках), містить 105 таблиць та 18 рисунків. Повний обсяг дисертації становить 578 сторінок, з них основного тексту – 191 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, вказано її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; викладено теоретико-методологічні основи, методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію та висвітлення у наукових публікаціях.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади моделювання системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами» – розкрито сутність концепту педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами, проаналізовано вітчизняну та зарубіжну практику її організації в умовах навчально-виховного процесу, охарактеризовано методологічні засади моделювання педагогічних систем.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури виділено сутнісні характеристики сучасної інтерпретації концепту педагогічної реабілітації вихованців навчально-реабілітаційного центру: її ранній початок, компетентнісну спрямованість, неперервність і наступність, акмеологічний характер і реалізацію в комплексі з іншими видами реабілітації. З позицій методології комплексної реабілітації та компетентнісного підходу сформульовано дефініцію поняття «педагогічна реабілітація вихованців навчально-реабілітаційного центру»: це динамічна система навчально-виховних заходів реабілітаційного спрямування, що забезпечують відновлення й розвиток в учнів інформаційних і самоосвітніх компетенцій, що визначають здатність (знання, вміння і навички) та готовність (ціннісні орієнтації та мотивацію) до засвоєння шкільної програми відповідно до вимог державних стандартів освіти.

Встановлено, що мету педагогічної реабілітації науковці формують як надання допомоги у пізнанні, розвитку та самореалізації можливостей особистості, утвердження особистісно зорієнтованого навчання, що передбачає відновлення фізичного та психічного здоров'я, розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнання і предметної діяльності. До найважливіших функцій педагогічної реабілітації фахівці відносять екстрагування, утримування і стимулювання, до основних напрямів – подолання сенсорної та соціальної депривації, розвиток комунікативних навичок, психосоматичне виховання, морально-етичне виховання, розвивальне навчання, прагматизацію навчального процесу (А. Гордєєва, З. Лаврентьєва, Л. Моїсєєва, Г. Плетнева, А. Шевцов та ін.). Педагогічна реабілітація є ефективною за умов сформованості у педагогів настанови на необхідність надання індивідуальної допомоги кожному учню; побудови навчально-виховного процесу на засадах особистісного, диференційованого, вікового та індивідуального підходів; актуалізації всіх видів діяльності вихованців у рамках реабілітаційних програм; педагогічної підтримки тих видів діяльності вихованців, де вони можуть досягти реального успіху, що сприяє їхньому самоствердженню; забезпечення можливості індивідуального вибору освітніх програм і маршрутів вихованцями; отримання ними допомоги у формуванні власної («авторської») проектної діяльності в освітньому процесі; організації моніторингу педагогічної реабілітації, зокрема, її інтелектуально-валеологічного аспекту.

Обґрунтовано концептуальне положення про те, що здійснення педагогічної реабілітації, як багатопланового процесу, передбачає готовність фахівців до взаємодії в рамках єдиної команди, кожен член якої відповідає за

чітко визначений аспект загальної роботи. Важливим компонентом професійної готовності фахівця до надання кваліфікованої допомоги таким учням є здатність використовувати ефективні технології і засоби педагогічної реабілітації.

Вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду реабілітації учнів з особливостями психофізичного розвитку лікарсько-педагогічними засобами засвідчує, що ця проблема викликала значний інтерес у педагогів-гуманістів та новаторів ще на ранніх етапах розвитку спеціальної освіти. Зокрема встановлено, що феномен педагогічної реабілітації досліджувався фахівцями в контексті обґрунтування важливості виділення в структурі виховної роботи періоду відновлення після хвороби, що спричиняла порушення в розвитку (Ж. Демор, Й. Песталоцці, Е. Сеген та ін.), експертної перевірки соціально-педагогічних умов і засобів відновлення суб'єктного статусу дитини (К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сорока-Росинський, С. Шацький та ін.), вивчення особливостей психофізичного розвитку дитини та способів їх урахування при побудові навчального процесу (Л. Виготський, А. Владимирський, В.Кашенко, І. Соколянський та ін.), забезпечення максимальної міри суб'єктності особистості у створеному педагогом предметно-просторовому середовищі (М. Монтесорі), розвитку лікувальної педагогіки як теоретичної основи організації навчання дітей з порушеннями здоров'я (І. Левінсон, Г. Россолімо, М. Тарасевич, Г. Трошин та ін.).

Доведено, що у вітчизняній освіті середини ХХ ст. ідеї педагогічної реабілітації учнів найбільш ґрунтовно розроблялися В. Сухомлинським, педагогічна система якого відрізнялася дитиноцентризмом і особистісною спрямованістю навчально-виховного процесу. На основі свого педагогічного досвіду В. Сухомлинський стверджував, що приблизно у 85% всіх невстигаючих учнів головна причина відставання у навчанні – поганий стан здоров'я, певне нездужання або захворювання, яке можна подолати тільки спільними зусиллями батьків, лікарів і педагогів. Головними принципами медичної педагогіки В. Сухомлинський вважав, по-перше, охоронно-педагогічний підхід педагога до вразливої психіки дитини з порушеннями здоров'я; по-друге, спрямування всього навчально-виховного процесу на відволікання дітей від негативних думок і переживань, пробудження в них життєрадісної настанови; по-третє, уникання ставлення до дитини, як до хворої у спілкуванні з нею, оскільки усвідомлення такого вибіркового ставлення має психотравмуючий вплив на особистість.

Констатовано, що в системі освіти незалежної України дослідження проблем педагогічної реабілітації учнів з особливими освітніми потребами стали одним із пріоритетів розвитку реабілітаційної педагогіки – наукового напрямку, в рамках якого значення реабілітаційного чинника у забезпеченні якісного навчання, виховання та соціалізації дітей з особливостями психофізичного розвитку вивчається цілісно і системно.

За підсумками вивчення методологічних засад моделювання системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами

проаналізовано ключові концепти дослідження: «система», «соціальна система», «педагогічна система», «модель», «педагогічна модель», «моделювання», «педагогічне моделювання», визначено зміст основних етапів педагогічного моделювання, розкрито принципи, відповідно до яких здійснюється процес педагогічного моделювання, охарактеризовано особливості моделювання педагогічних систем.

У другому розділі – «Стан педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру» – охарактеризовано організацію, методика та результати констатувального експерименту, розкрито та обґрунтовано зміст системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Метою констатувального експерименту було визначення актуального стану суб'єктної готовності та здатності учнів з особливими освітніми потребами до успішної навчальної діяльності.

Відповідно до мети і поставлених завдань було виокремлено й обґрунтовано мотиваційний, когнітивний, компетентнісний та рефлексивний критерії суб'єктної готовності та здатності учнів з особливими освітніми потребами до успішної навчальної діяльності. Мотиваційний критерій визначається рівнем мотивації учнів до навчання, до подолання труднощів, до розвитку здібностей навчальної взаємодії, відновлення готовності до відвідування навчального закладу, виконання педагогічних вимог, включення у процес навчання; когнітивний критерій характеризується рівнем навчальних досягнень учнів в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог державних стандартів освіти та чинних програм; компетентнісний критерій характеризується рівнем розвитку компетентностей в учнів з особливими освітніми потребами; рефлексивний критерій передбачає усвідомлення учнями наслідків своїх дій, самоаналіз та саморегулювання поведінки та діяльності.

Відповідно до зазначених критеріїв конкретизовано показники і визначено методики діагностики суб'єктної готовності та здатності учнів до успішної навчальної діяльності: анкета оцінювання рівня шкільної мотивації Н. Лусканової, методика оцінки рівня навчальної мотивації М. Лук'янової, методика вивчення мотивації першокласників М. Гінзбурга, опитувальник «Спрямованість мотивації» А. Дербеньової, методика «Оцінка потреби в досягненні» М. Корольчука і В. Крайнюк, методика «Сходінки» В. Щур, методика рефлексивної самооцінки навчальної діяльності О. Карабанової, методика визначення рівня рефлексивності А. Карпова, тест «Визначення самооцінки» В. Тернопільської, карти аналізу навчальних досягнень учнів за віковими категоріями.

Виокремлено та охарактеризовано три рівні суб'єктної готовності та здатності учнів з особливими освітніми потребами до успішної навчальної діяльності: високий, середній, низький.

У констатувальному експерименті взяли участь 1284 особи: 609 учнів 2-11 класів (230 – початкова школа, 379 – основна та старша школа), 609 батьків,

66 педагогів Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, Новомиколаївського навчально-реабілітаційного центру-інтернату «Паросток», Кам'янського навчально-реабілітаційного центру-інтернату, Виготського навчально-реабілітаційного центру, Березівського навчально-реабілітаційного центру.

За підсумками констатувального експерименту встановлено, що високий рівень сформованості досліджуваних компонентів виявлено у 16,8 % учнів початкової школи та 14,5 % учнів основної та старшої школи. Середній рівень констатовано у більшості вихованців з особливими освітніми потребами: у 55,1 % учнів початкової школи та 56,2 % учнів основної та старшої школи. У третини опитаних (28,1 % учнів початкової школи та 29,3 % учнів основної та старшої школи) констатовано низький рівень сформованості компонентів.

Отримані результати констатувального експерименту засвідчили необхідність здійснення педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

З цією метою розроблено і науково обґрунтовано систему педагогічної реабілітації, яка інтегрує три компоненти: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і контроль-результативний. Системні зв'язки між цими компонентами забезпечують функціональність системи, її відповідність визначеній меті педагогічної реабілітації – розвитку і саморозвитку вихованців з особливими освітніми потребами як суб'єктів пізнання. Змістово-процесуальний компонент системи педагогічної реабілітації об'єднує три складові освітньо-реабілітаційного процесу (індивідуальну педагогічну реабілітацію, навчальну і виховну складові з реабілітаційним компонентом) і передбачає відповідне програмне забезпечення (індивідуальну програму реабілітації кожного учня з особливими освітніми потребами, наскрізні програми «Самоорганізація діяльності» і «Реабілітація природою») і технологічне забезпечення. Контроль-результативний компонент системи педагогічної реабілітації відображає вимоги до визначення ефективності процесу педагогічної реабілітації в умовах навчально-реабілітаційного центру. Цей компонент реалізується через вимірювання динаміки позитивних змін щодо готовності кожного учня з особливими освітніми потребами до засвоєння шкільної програми, безперервної освітньої інтеграції в суспільство, розвитку у школярів навчальної мотивації, компетентнісного потенціалу (інформаційних і самоосвітніх компетенцій) і навченості (знань, умінь і навичок).

З урахуванням результатів досліджень розроблено програмно-методичний ресурс щодо впровадження системи педагогічної реабілітації вихованців в умовах навчально-реабілітаційного центру. Упорядкованість і оптимальна послідовність реабілітаційно-педагогічних впливів на вихованців з особливими освітніми потребами забезпечувалася за рахунок впровадження розроблених програм «Реабілітація природою» та «Самоорганізація особистості». Метою програми «Реабілітація природою» є оптимізація освітнього маршруту вихованців засобами природи, включення їх в єдиний

освітньо-природний простір, відновлення їхньої активності як суб'єктів власної життєдіяльності. Специфіка програми передбачає її реалізацію в умовах реабілітаційного парку, як структурного компонента освітньо-реабілітаційного закладу, у процесі організації навчальної діяльності, екологічної просвіти, кінестетико-пропріоцептивного стимулювання, емоційного регулювання. У контексті організації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами передбачено проведення уроків з різних дисциплін (українська література, математика, історія ті інші) на природі відповідно до розкладу навчального процесу.

Розроблена програма «Самоорганізація особистості» спрямована на розвиток і саморозвиток вихованців як суб'єктів пізнання в ході набуття і самовдосконалення ними інформаційних та самоосвітніх компетенцій. Програма може реалізовуватися в умовах навчально-реабілітаційного центру у процесі організації позаурочної діяльності вихованців з особливими освітніми потребами молодшої, середньої та старшої шкільної ланки.

Реалізація програм «Реабілітація природою» та «Самоорганізація особистості» передбачає використання елементів інноваційних освітніх технологій (проективно-рефлексивної технології навчання, технології організації життєпізнавальної діяльності учнів на засадах гуманітарної наратології, технології реалізації компетентнісно зорієнтованих завдань, технології планування життєдіяльності дитячого колективу) і сучасних педагогічних методів: методів організації навчально-пізнавальної діяльності (розповідь, бесіда, ілюстрація, відеопрезентація, вправа, дослід), методів стимулювання і мотивації діяльності (створення ситуації інтересу, використання пізнавальних ігор, гумористичних уривків, перегляд кінофільмів, пізнавальні ігри, ігри-подорожі, вікторини, рольові ігри, аналіз життєвих ситуацій, заохочення, схвалення), методів стимулювання кінестетико-пропріоцептивної діяльності (стимулювання вестибулярного апарату, екскурсії природними ландшафтами, змінні, ігрові, потокові, фронтальні методи організації рухової активності та ін.), методів сенсорного виховання (самодіяльна активність дітей зі створення сенсорних продуктів, спостереження за об'єктами природи та ін.).

Програми передбачають використання основних форм організації педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами: уроків на свіжому повітрі, практичних та лабораторних занять з природничих та творчих дисциплін, корекційно-розвиткових заходів (життєпізнавальні проекти, суспільно важливі справи, науково-дослідницька робота екологічного спрямування тощо), спеціальних занять з педагогічної реабілітації відповідно до індивідуальних реабілітаційних програм, іпотерапевтичних занять, прогулянок по р. Дніпро на байдарках, екологічного туризму, екскурсій, картографічних досліджень території, мандрівок екологічними стежками, сімейних фестивалів, квестів, пленерів, семінарів, кінотеатру під відкритим небом, дитячого оздоровчого табору, сенсорного ігрового майданчика та ін. Взаємодоповнення цих форм роботи сприяє диверсифікації, інтенсифікації та

індивідуалізації процесу педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами як в умовах навчального процесу, так і в системі позаурочної виховної роботи.

У третьому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами» – розкрито процес впровадження системи педагогічної реабілітації вихованців в умовах навчально-реабілітаційного центру та проаналізовано результати її експериментальної перевірки.

Педагогічні умови, що забезпечили реалізацію експериментального фактору: особистісна орієнтація освітньо-реабілітаційного процесу, врахування особливих освітніх потреб кожного вихованця, впровадження інноваційного програмно-технологічного та матеріально-технічного забезпечення, варіативності заходів педагогічної реабілітації, її наскрізного та комплексного характеру. Завдяки системному впровадженню передбачених заходів реабілітаційного спрямування вихованці з особливими освітніми потребами мали змогу використати додатковий ресурс навчально-реабілітаційного центру для нормалізації власних психоемоційних станів у процесі навчальної діяльності, підвищення рівня здатності до рефлексії, розвитку вміння навчатися, набуття метанавчальних навичок і компетенцій. Результатом впровадження системи педагогічної реабілітації стала сформованість у досліджуваних вихованців стійкої навчальної мотивації, предметних знань, умінь та навичок, інформаційних та самоосвітніх компетенцій, які забезпечують розвиток та саморозвиток школярів як суб'єктів пізнання з метою їх безперервної освітньої інтеграції в суспільство.

Проаналізовано результати реалізації контрольного етапу, що передбачав визначення та порівняння динаміки показників рівня ефективності педагогічної реабілітації констатувального та формувального етапів експерименту (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка сформованості суб'єктної готовності та здатності учнів до успішної навчальної діяльності на констатувальному та формувальному етапах експерименту в експериментальній і контрольній групах

Рівні		Початкова школа			Основна і старша школа		
		Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Група, експеримент	Констатувальний експеримент	24,5 %	53,2 %	22,3 %	8,8 %	56,2 %	35 %
	Формувальний експеримент	42,3 %	51 %	6,7 %	18,5 %	58,2 %	23,3 %
КГ (n=461)	Констатувальний експеримент	14,6 %	55,6 %	29,8 %	16 %	56,5 %	27,5 %
	Формувальний експеримент	15,7 %	56,7 %	27,6 %	17 %	55,8 %	27,2 %

Як свідчать дані таблиці 1, в експериментальній групі (початкова школа) збільшилась відсоткова частка школярів з високим рівнем суб'єктної

готовності та здатності до успішної навчальної діяльності на 17,8 % (з 24,5 % до 42,3 %). Отримані результати статистично підтверджені ($\varphi^*_{\text{емп}} = 1,8$, $p < 0,05$). Низький рівень знизився на 15,6 % (з 22,3 % до 6,7 %). Отримані дані є статистично значущими ($\varphi^*_{\text{емп}} = 2,18$, $p < 0,05$). В учнів основної та старшої школи експериментальної групи статистично підтверджено зростання високого рівня суб'єктної готовності та здатності до успішної навчальної діяльності на 7 % (з 8,8 % до 15,8 %, $\varphi^*_{\text{емп}} = 2,06$, $p < 0,05$) та зниження низького рівня на 11,7 % (з 35, % до 23,3 %, $\varphi^*_{\text{емп}} = 1,85$, $p < 0,05$).

В учнів початкової школи контрольної групи підвищився високий рівень на 1,1 % (з 14,6 % на 15,7 %, $\varphi^*_{\text{емп}} = 0,3$, $p > 0,1$), низький зменшився на 2,2 % (з 29,8 % до 27,6 %, $\varphi^*_{\text{емп}} = 0,47$, $p > 0,1$), однак отримані дані не є статистично значущими. Не підтверджена статистична значущість зрушень суб'єктної готовності та здатності до успішної навчальної діяльності в учнів основної та старшої школи: високий рівень (з 16 % до 17 %, $\varphi^*_{\text{емп}} = 0,32$, $p > 0,1$).

За результатами математико-статистичного аналізу зміни показників педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами з'ясовано, що в експериментальній групі статистично значущими є зменшення кількості учнів з низьким рівнем та зростання процентної частки школярів з високим рівнем суб'єктної готовності та здатності до успішної навчальної діяльності. В контрольних групах статистично значущих змін у зменшенні кількості учнів з низьким рівнем та зростанні відсоткової частини школярів з високим рівнем суб'єктної готовності та здатності до успішної навчальної діяльності не виявлено. За підсумками проведення формувального експерименту можна стверджувати про ефективність обґрунтованої у дисертації системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

ВИСНОВКИ

Результати теоретичного та експериментального дослідження проблеми моделювання і практичного забезпечення системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру дозволили сформулювати висновки:

1. Виділено сутнісні характеристики сучасної інтерпретації концепту педагогічної реабілітації вихованців навчально-реабілітаційного центру: її ранній початок, компетентнісну спрямованість, безперервність і наступність, акмеологічний характер і реалізацію в комплексі з іншими видами реабілітації. На основі методології комплексної реабілітації і компетентнісного підходу сформульовано визначення поняття «педагогічна реабілітація вихованців навчально-реабілітаційного центру»: це динамічна система навчально-виховних заходів реабілітаційного спрямування, які забезпечують відновлення і розвиток в учнів з особливими освітніми потребами інформаційних і самоосвітніх компетенцій, що визначають здатність (знання, вміння і навички) та готовність (ціннісні орієнтації та мотивацію) до засвоєння шкільної програми відповідно до вимог стандартів освіти.

Проаналізовано процес безперервного еволюціонування практики педагогічної реабілітації з XVIII століття від локальних ініціатив до формування інституційних засад і механізмів навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Встановлено, що особливістю сучасної парадигми розвитку практики педагогічної реабілітації є становлення цілісної методології і теорії її системної організації, в якій у синтезованому вигляді відображено апробовані на практиці зразки роботи з вихованцями, які мають особливі освітні потреби.

2. Розроблено діагностичні критерії та показники ефективності педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами. До діагностичних критеріїв віднесено: сформованість мотиваційного, когнітивного, компетентнісного та рефлексивного компонентів педагогічної реабілітації. Критерію сформованості мотиваційного компонента педагогічної реабілітації відповідають такі показники, як рівень навчальної мотивації, її спрямованість та сформованість мотивації досягнення. Діагностичне дослідження за критерієм сформованості когнітивного компонента педагогічної реабілітації передбачає орієнтацію на показники навчальних досягнень учнів з використанням карт аналізу їхніх навчальних досягнень за віковими категоріями. Відповідно до критерію сформованості компетентнісного компонента педагогічної реабілітації враховуються показники рівня розвитку самоосвітніх та інформаційних компетенцій за підсумками використання відповідної методики моніторингу. Рефлексивний критерій ефективності педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами передбачає отримання емпіричних даних за діагностичними показниками розвитку особистісної рефлексії та інтелектуальної рефлексії.

3. Розроблена і науково обґрунтована система педагогічної реабілітації вихованців навчально-реабілітаційного центру, що інтегрує три компоненти: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і контрольно-результативний, які в сукупності забезпечують функціональність системи, її відповідність визначеній меті педагогічної реабілітації – розвитку і саморозвитку вихованців з особливими освітніми потребами як суб'єктів пізнання. Змістово-процесуальний компонент системи педагогічної реабілітації об'єднує три складові освітньо-реабілітаційного процесу (індивідуальну педагогічну реабілітацію, навчальну й виховну складові з реабілітаційним компонентом) і передбачає відповідне програмне і технологічне забезпечення (індивідуальну програму реабілітації кожного учня з особливими освітніми потребами, наскрізні програми «Самоорганізація діяльності» і «Реабілітація природою») і технологічне забезпечення. Контрольно-результативний компонент системи педагогічної реабілітації відображає вимоги до визначення ефективності процесу педагогічної реабілітації в умовах навчально-реабілітаційного центру. Цей компонент реалізується через вимірювання динаміки позитивних змін щодо готовності кожного учня до засвоєння шкільної програми, безперервної освітньої

інтеграції в суспільство, розвитку у школярів навчальної мотивації, компетентнісного потенціалу (інформаційних і самоосвітніх компетенцій) і навченості (знань, умінь і навичок).

Встановлено, що високий рівень сформованості компонентів педагогічної реабілітації виявлено у 16,8 % учнів початкової школи та 14,5 % учнів основної та старшої школи. Середній рівень констатовано у більшості вихованців з особливими освітніми потребами: у 55,1 % учнів початкової школи та 56,2 % учнів основної та старшої школи. У третини (28,1 % учнів початкової школи та 29,3 % учнів основної та старшої школи) констатовано низький рівень сформованості компонентів педагогічної реабілітації. Доведено ефективність основних форм організації педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами: уроків на свіжому повітрі, практичних та лабораторних занять з природничих та творчих дисциплін, корекційно-розвиткових заходів (життєпізнавальні проекти, суспільно важливі справи, науково-дослідницька робота екологічного спрямування тощо).

4. Розроблено програмно-методичний ресурс щодо впровадження системи педагогічної реабілітації вихованців в умовах навчально-реабілітаційного центру. Упорядкованість і оптимальна послідовність реабілітаційно-педагогічних впливів на вихованців забезпечувалася за рахунок впровадження розроблених програм «Реабілітація природою» (оптимізація освітнього маршруту вихованців засобами природи, включення їх в єдиний освітньо-природний простір, відновлення їхньої активності як суб'єктів власної життєдіяльності) та «Самоорганізація особистості» (розвиток і саморозвиток вихованців як суб'єктів пізнання в ході набуття і самовдосконалення ними інформаційних та самоосвітніх компетенцій).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Доцільним є подальше вивчення можливостей удосконалення практики педагогічної реабілітації за такими напрямками: розробка теоретичних засад педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах профільної середньої освіти, передбаченої Законом України «Про освіту» і Концепцією Нової української школи; організаційно-методичне забезпечення постпрограмної підтримки вихованців з особливими освітніми потребами, які пройшли курс педагогічної реабілітації в умовах навчально-реабілітаційного центру; підготовка майбутніх педагогів до практичного забезпечення процесу педагогічної реабілітації вихованців на системних засадах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Сілявіна Ю. С. Особистісно-орієнтований підхід до навчання як засіб досягнення життєвого успіху дітьми з особливостями психофізичного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 391–396.

2. Сілявіна Ю. С. Соціально-педагогічний супровід вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 25. С. 184–196.

3. Сілявіна Ю. С. Педагогічна реабілітація дітей з психофізичними порушеннями в системі інклюзивного навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Випуск 32. Частина 2. С. 130–135.

4. Сілявіна Ю. Концепт педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в сучасному професійно-педагогічному дискурсі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка* : наукове видання. Мелітополь : Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2016. № 2 (17). С. 42–47.

5. Сілявіна Ю. С. Модель системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2018. Вип. 58–59 (111–112). С. 282–292.

Статті у наукових фахових виданнях України, що входять до наукометричних баз

6. Сілявіна Ю. С., Нечипоренко В. В. Становлення сучасної теорії і практики педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. праць : Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2017. Вип. 10. С. 210–233. **Журнал включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*.**

7. Сілявіна Ю. С. Експериментальне дослідження ефективності системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. праць : Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2019. Вип. 13. С. 175–184. **Журнал включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*.**

Колективні монографії

8. Сілявіна Ю. С. Організація інклюзивного навчання як засіб досягнення життєвого успіху дитиною з особливостями психофізичного розвитку. *Соціокультурні та освітні процеси Запорізького Приазов'я: проблеми, пошуки та перспективи* : монографія / за ред. Л. В. Афанасьєвої, В. В. Молодиченка, В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2013. С. 567–576.

9. Сілявіна Ю. С. Концептуальні засади та інноваційна практика педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Актуальні проблеми інновацій в наукових технологіях сьогодення*: монографія / за ред. В. С. Рижикова, С. Л. Катаєва. Кіровоград : КП «Поліграфія», 2014. С. 308–332.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Сілявіна Ю. С. Моделювання та практична реалізація системи розвитку професійної компетентності педагогів навчально-реабілітаційного центру. *Освіта і наука в умовах глобальних викликів*: мат-ли V міжн. наук-практ. конф. Сімферополь, 2012. С. 119–122.

11. Сілявіна Ю. Організація педагогічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами в умовах виховного процесу навчально-реабілітаційного центру. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*: матеріали XX Міжн. наук.-практ. інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький : ТОВ «Колібри 2011», 2014. С. 161–163.

12. Сілявіна Ю. С. Модель компетентного педагога інклюзивної освіти в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Технології формування педагогічного професіоналізму майбутніх учителів*: мат-ли Всеукр. наук-практ. конф. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. С. 162–170.

13. Сілявіна Ю. С. Інноваційний досвід педагогічної реабілітації учнів з особливими освітніми потребами. *Нові підходи до розвитку навчальних закладів в умовах модернізації вітчизняної освіти*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження Є. С. Березняка. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. С. 63–69.

14. Сілявіна Ю. С. Акмеологічний підхід до організації інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Проектна діяльність учнів у системі компетентісно спрямованої соціальної і життєвої практики в 11-річній школі та позашкільній освіті*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. Ч. 2. С. 464–470.

15. Сілявіна Ю. Педагогічна реабілітація вихованців з особливими освітніми потребами як чинник їх життєвого самовизначення. *Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір*: мат-ли Міжн. наук.-практ. конф. Мелітополь : вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. Ч. II. С. 195–198.

16. Сілявіна Ю. С., Нечипоренко В. В. Інклюзивне навчання як пріоритет модернізації української освіти в контексті європейських стандартів. *Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law*: collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Current Issues of Legal Science and Practice. Management and Public Administration. Innovations in Education. Environmental Protection. Engineering and Technologies. Chernigiv : CNUT, 2017. P. 143–146.

17. Сілявіна Ю. С. Організація педагогічної реабілітації учнів з особливими освітніми потребами на засадах компетентісного підходу.

Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика : збірник тез Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. С. 60–61.

18. Silyavina J., Gordienko N., Nechiporenko V., Pozdnyakova E. Methods of inclusive studying at educational institutions. *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții* : materialele Conferinței științifico-practice internaționale (Bălți, 19 octombrie, 2018). Bălți : S. n., 2018. P. 311–314.

19. Сілявіна Ю. Педагогічна реабілітація учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального закладу. *Науково-практичні засади освітнього менеджменту в умовах становлення Нової української школи* : мат-ли Міжн. наук.-практ. конф. Дніпро : ФОП Юнаш А. К., 2019. С. 66–70.

АНОТАЦІЇ

Сілявіна Ю. С. Моделювання системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. – рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова – Київ, 2019.

У дисертації розкрито сутність концепту педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами, проаналізовано практику її організації в умовах навчально-виховного процесу, охарактеризовано методологічні засади моделювання педагогічних систем. Визначено діагностичні критерії та показники ефективності педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами. Розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено систему педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру, яка інтегрує методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і контрольнорезультативний компоненти, функціонально забезпечує відповідність результатів педагогічної реабілітації визначеній меті – розвитку і саморозвитку вихованців з особливими освітніми потребами як суб'єктів пізнання. Розроблено програмно-методичний ресурс щодо впровадження системи педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Ключові слова: педагогічна реабілітація, навчально-реабілітаційний центр, вихованці з особливими освітніми потребами, моделювання педагогічних систем, реабілітація природою, самоорганізація особистості.

Сілявіна Ю. С. Моделирование системы педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями в условиях учебно-реабилитационного центра. – рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2019.

В диссертации раскрыта сущность концепта педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями, проанализирована практика ее организации в условиях учебно-воспитательного процесса, охарактеризованы методологические основы моделирования педагогических систем.

Определены диагностические критерии и показатели эффективности педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями. Представлена система педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями в условиях учебно-реабилитационного центра, которая интегрирует методологически-целевой, содержательно-процессуальный и контрольно-результативный компоненты, функционально обеспечивает соответствие результатов педагогической реабилитации поставленной цели – развитию и саморазвитию воспитанников с особыми образовательными потребностями как субъектов познания. Разработан программно-методический ресурс по внедрению системы педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями в условиях учебно-реабилитационного центра.

Ключевые слова: педагогическая реабилитация, учебно-реабилитационный центр, воспитанники с особыми образовательными потребностями, моделирование педагогических систем, реабилитация природой, самоорганизация личности.

Siliavina Yu. S. Modeling the System of Pedagogical Rehabilitation of Pupils with Special Educational Needs in Educational and Rehabilitation Center. – manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of a candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.03 – correctional pedagogy. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2019.

The thesis presents the results of a theoretical and experimental research on the problem of modeling and practical support of the system of pedagogical rehabilitation of pupils with special educational needs in an educational and rehabilitation center.

Through the analysis of academic publications the essential characteristics of the modern interpretation of the concept of pedagogical rehabilitation of pupils in educational and rehabilitation centers are defined such as its early beginning, competence orientation, continuity and contiguity, acmeological character and implementation in combination with other types of rehabilitation. It is determined that the peculiarity of the modern stage of the development of pedagogical rehabilitation practice is the formation of the holistic methodology and theory of its

system organization, which in the synthesized form reflects the tried and tested examples of work with pupils of this category.

Taking into account the results of the theoretical research, the author establishes diagnostic criteria (the formation of motivational, cognitive, competence and reflexive components of pedagogical rehabilitation) and indicators of the efficiency of pedagogical rehabilitation of pupils with special educational needs, according to which the bank of necessary diagnostic techniques has been developed.

The content of the main stages of pedagogical modeling was defined, the principles according to which the pedagogical modeling process is carried out were revealed, the features of pedagogical system modeling were outlined. The model of the system of pedagogical rehabilitation of pupils with special educational needs is developed and scientifically substantiated. It integrates three components: methodological and objective, content and procedural, supervisory and productive, which collectively ensure the functionality of the system, its conformity to the determined goal of pedagogical rehabilitation – development and self-development of pupils with special educational needs as subjects of cognition. The content and procedural component of the pedagogical rehabilitation system combines three elements of the educational and rehabilitation process (individual pedagogical rehabilitation, training and educational elements with a rehabilitation component) and requires appropriate program support (an individual rehabilitation program for each student with special educational needs, cross-cutting programs «Self-organization of activities» and «Rehabilitation by means of nature») as well as technological support. The supervisory and productive component of the pedagogical rehabilitation system reflects the requirements for determining the effectiveness of the pedagogical rehabilitation process in an educational and rehabilitation center. This component is revealed through measuring the dynamics of positive changes in the readiness of each student with special educational needs to mastering school curriculum, continuous educational integration into society, the development of pupils learning motivation, competency potential (informational and self-education competencies) and general training level (knowledge, skills and abilities).

The process and results of testing the effectiveness of the developed model were revealed through the pedagogical experiment, which included three consecutive stages: the observation, formation and verification. At the observation stage of the experiment the diagnostics of the state of pedagogical rehabilitation of pupils with special educational needs was carried out according to the determined criteria and indicators. According to the findings of mathematical and statistical analysis, positive results of experimental test of the system of pedagogical rehabilitation of students with special educational needs in conditions of educational and rehabilitation centre have been confirmed.

Key words: pedagogical rehabilitation, educational and rehabilitation center, pupils with special educational needs, modeling of pedagogical systems, rehabilitation by nature, self-organization of a person.

ДЛЯ НОТАТОК